

Família, escola, lleure

ELEMENTS PER AL DEBAT

Josep Vallcorba Cot

Subdirector general de Llengua i Cohesió Social

Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya

Per educar un infant cal tota la tribu.

Proverbi africà.

L'EDUCACIÓ FORMAL

En aquesta societat nostra, l'educació s'ha d'entendre, cada vegada més, com un tema que reclama la col·laboració de molts actors i de moltes instàncies socials. Un tema que no pot quedar circumscrit al marc escolar, ni a les estretors d'una concepció només vinculada a la transmissió de coneixements, ni a una qüestió estrictament de professionals. Requereix molta diversitat en la provisió de serveis i totes les capacitats d'aprofitar els recursos i la força de la comunitat.

En les circumstàncies actuals, no es pot demanar a l'escola que assumeixi, tota sola, aquest repte i encara menys que ho faci dins l'horari lectiu. L'escola actual, per altra banda, té grans competidors en el paper socialitzador de les noves generacions. El que no pot fer és entrar-hi en competència, sinó aprendre a conviure-hi. L'escola no es pot convertir en una mena de propagandista en contra de la societat -consumista, competitiva, individualista, violenta etc...- per a la qual ha d'educar, en una mena d'afany utòpic o redemptorista. Ha de tenir una visió modesta i realista sense perdre de vista els valors i els grans ideals. L'escola ha d'educar per viure en aquest món i, si pot ser, per anar-lo millorant dia a dia. No es pot educar per viure contra la societat.

Per altra banda, s'ha de tenir un enorme sentit de la responsabilitat per no demanar a l'escola objectius impossibles de caràcter abstracte i d'impossible avaluació que només provoquen desencís i frustració, però alhora exigir-li els que són possibles. Cal exigir-li els que són possibles, clars i pertinents per tal que l'escola recuperi la responsabilitat social i el prestigi que mereix.

Afortunadament, cada vegada hi ha més famílies que veuen que no n'hi ha prou amb el temps escolar per assolir una educació global i que cal cercar altres espais i oportunitats per a la convivència i l'oci educatiu.

LA FAMÍLIA

La família és la primera instància socialitzadora de la infància i la seva acció sobre els processos educatius dels fills és fonamental. La idea que la família delega a l'escola les

funcions socialitzadores és molt recurrent però no acaba de ser certa. Per a bé o per a mal, la família sempre té una influència decisiva en el comportament de l'infant. Tant la família que té una interacció directa, regular i constant com la família absent, poc atenta i desbordada, formen l'infant.

Per tant, tot i acceptar que l'expansió de l'escola i la creixent importància d'aquesta institució en la vida quotidiana de l'infant i jove ha fet augmentar el seu paper socialitzador, no podem dir en sentit estricte que l'escola hagi substituït mai la família. L'escola pot reforçar comportaments positius rebuts dins la família, pot compensar dèficits instrumentals, pot complementar la feina de la família, però mai no pot substituir-la.

És una obvietat que les relacions entre escola i família i la seva acció educativa, des de l'escola infantil fins a la secundària, haurien de ser complementàries i reforçar-se mútuament. Això implica un reconeixement mutu de la tasca que fa cadascuna, un esforç de comunicació i l'establiment de canals formals de relació. Però en tot cas és l'escola -la institució amb més força comunitària i adreçada a afavorir la cohesió social- la que ha de portar la iniciativa en l'oferta de relacions i la que, de manera clara i formal, ha de facilitar espais i temps per a aquesta relació.

EL LLEURE

El temps lliure pot ser i ha de ser un temps educatiu i la seva importància qualitativa i quantitativa serà cada vegada més gran. És un temps de valoració social a l'alça, que pot fer més profundes les diferències socials entre els infants i adolescents i les seves famílies si no es disposa d'un plantejament educatiu clar i si es permet que sigui el mercat, tot sol, qui decideixi com s'organitza.

L'oci és una realitat complexa i controvertida, si més no perquè hi tenen cabuda posicions ideològiques diverses que impliquen diferents maneres de viure'l i entendre'l. Aquesta diversitat té, evidentment, aspectes positius, ja que és una font d'enriquiment, de creativitat, de crítica..., però alhora també pot presentar aspectes negatius quan alguna d'aquestes posicions posa en dubte valors que podríem considerar universalment desitjables i que fonamenten el projecte educatiu escolar com la llibertat i l'autonomia de l'infant, el diàleg i la tolerància, la solidaritat...

A través de l'oci compartit, infants i joves poden tenir noves oportunitats i una colla d'experiències que esdevinguin elements de creixement i maduració. La convivència en un

ambient de llibertat i voluntarisme que hi ha en el temps lliure possibilita l'adquisició d'una manera vivencial valors, actituds i comportaments ètics fonamentals com la col·laboració, la cooperació, la solidaritat, l'esperit de servei, etc.

L'oci organitzat, orientat i compartit és un espai privilegiat per a afavorir el desenvolupament de la personalitat moral dels subjectes i per a dotar-los dels valors i les actituds necessàries per a una convivència harmònica amb els altres.

LA TELEVISIÓ

La televisió té una indubtable força cultural i un gran paper socialitzador en la nostra societat. Gràcies a la televisió és possible una divulgació extraordinària del que passa arreu del món, i això és indiscutible i molt positiu. A més a més, la televisió pot contribuir a assolir actituds més obertes i generoses apropant i normalitzant realitats socials d'alguns col·lectius determinats. Però la televisió té una estructura adictiva i exerceix una mena de funció notarial del què és i no és important. I, a més a més, multiplica d'una manera molt atractiva missatges que poden ser arriscats i preocupants. Per tant, és tan contradictòria com ho és la nostra vida social i cultural i difícil o impossible de domesticar.

Per tant, com que forma part de les nostres vides, hem d'aprendre a controlar-la i relativitzar-la com a tantes altres realitats. No podem convertir-la en la bèstia negra de l'educació -com fem massa sovint- ni demanar constantment funcions educatives a aquest mitjà de cultura industrialitzada de masses i d'entreteniment perquè no li corresponen. El que hem de fer és ensenyar a "deconstruir-la" des de l'aula, des de l'esplai, i, si es possible, des del menjador de casa. Hem d'aprendre i ensenyar a llegir-la, procurar intentar educar la mirada, promoure la reflexió ètica i desenvolupar la sensibilitat estètica.

ELS DÈFICITS

L'educació formal pateix una certa burocratització, i les famílies, en general, actuen més en qualitat de clients-consumidors d'un servei que en clau de ciutadans coresponsables. Potser seria desitjable que el centre educatiu també fos vinculant per a les famílies, que la inscripció a l'escola ho fos també per a als pares i mares, i no únicament per als fills.

L'educació familiar pateix una manca de conciliació d'horaris. Per a les mares, que malauradament encara suporten la major part del pes de les tasques domèstiques,

aquesta disfunció d'horaris és particularment irritant: sembla que no hi ha manera de fer compatible la feina amb la dedicació als fills.

Algunes famílies semblen haver desertat, més aviat a causa de la desorientació que no pas a causa de la indiferència. Altres famílies, però, viuen amb responsabilitat i fins i tot amb angoixa una funció educativa que a vegades les ultrapassa, perquè no saben com reaccionar. No troben respostes noves, adaptades al moment actual, als problemes vells, de tota la vida: els nens que ho demanen tot, l'escalada de consum, les tempestes emocionals dels adolescents, les addiccions, la precocitat...

I pel que fa a l'educació en el lleure, crec que la principal mancança té a veure amb què encara és un terreny educatiu poc consolidat, amb poca visibilitat social i pocs recursos materials.

EL REpte

El conjunt de problemes complexos que són expressió del fracàs escolar s'instal·la, en bona part, precisament en el punt de trobada entre allò que passa fora de l'escola i allò que passa a dins. L'èxit escolar de l'alumnat es relaciona amb la proximitat d'aquestes dues cultures, la familiar i l'escolar, mentre que el fracàs s'explica, no sempre però en bona part, per la distància d'aquestes dues cultures i el domini social de la segona sobre la primera. L'èxit escolar pot ésser interpretat, des d'aquesta perspectiva, com el resultat d'una adequada distribució de responsabilitats entre la família i l'escola. Un repartiment de responsabilitats on la família assumeix el compromís de portar endavant el procés de formació inicial o socialització primera, i la institució escolar es recolza sobre aquesta per al desenvolupament de l'educació formal.

L'objectiu és, doncs, apropar i afinar el caràcter relacional d'ambdues dimensions i operar sobre elles d'una manera articulada i coherent. Establir una relació harmònica entre l'escola, la família i la comunitat, amb la finalitat de crear les condicions per a que tots els nens, nenes i adolescents tinguin èxit escolar, com a condició necessària per a l'èxit educatiu social.

PER ACABAR

Per afrontar aquests reptes, el centre educatiu ha d'enfortir la seva vinculació al territori, per tal que tots els agents de la comunitat -mestres, famílies, Administració local, esplais i associacions diverses ...- assumeixin la coresponsabilitat educativa que els pertoca.

Les respostes de proximitat, arrelades al territori, són les més eficaces i les que resolen més bé els reptes de qualitat i de consolidació dels projectes.

Les famílies han d'implicar-se en l'ocupació del temps lliure dels fills i filles infants i adolescents i no delegar en l'escola o l'institut la resolució d'aquest espai educatiu.

El professorat també s'hi ha d'implicar facilitant i potenciant la continuïtat i la coherència de les activitats de lleure amb el projecte curricular i educatiu.

Les administracions públiques han de garantir el suport institucional i facilitar les infraestructures, vetllar per la qualitat i assegurar que la població més fràgil i amb més dificultats té accés a aquests tipus de serveis.

Les associacions i les entitats de lleure han d'aportar la seva experiència i tot el seu bagatge de treball educatiu en el temps lliure dels infants i dels adolescents.

Resumint, com diu el savi proverbi africà, per educar un infant cal la implicació i l'esforç de tota la tribu.

